ВПЛИВ БІОЕНЕРГОПЛАСТИКИ НА КОРЕКЦІЮ ЗВУКОВИМОВИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО З ТПМ

THE INFLUENCE OF BIOENERGOPLASTICS ON THE CORRECTION OF PHONIC PRONUNCIATION OF JUNIOR SCHOOL STUDENTS WITH SERIOUS SPEECH DISORDERS

УДК 376.36 (477)
DOI https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.17

Омельченко М.С.,
докт. психол. наук,
професор кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Тертишна Г.С.,
студентка ІІ курсу магістратури
факультет спеціальної освіти
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Дану наукову статтю присвячено висвітленню ходу та результатів експериментального дослідження, присвяченого вивченню впливу методу біоенергопластика на стан звуковимови учнів молодшого шкільного віку з ТПМ. Основні напрями реалізації проєкту «Балакунчики» – розвиток артикуляційної та дрібної моторики; постановка та автоматизація звуків; вдосконалення фонематичних процесів; підсилення мотиваційної готовності до виконання логопедичних вправ; підтримка позитивного емоційного фону на логопедичних заняттях. Експериментальна робота проводилася за наступними етапами: діагностичний, на якому було проведено обстеження будови та рухливості органів артикуляційного апарату досліджуваних ЕГ; пропедевтичний – опрацювання літератури та електронних джерел, присвячених методичним аспектам застосування біоенергопластики у корекції звуковимови дітей; основний – безпосереднє проведення індивідуальних занять з учнями з ТПМ ЕГ; заключний – розроблення методичних поради щодо використання біоенергопластики для батьків; створення картотеки вправ.

Представлений у статті аналіз результатів контрольного вивчення стану та особливостей звуковимови в учнів молодшого шкільного віку ЕГ і КГ дозволяють засвідчити, що позитивні зміни в ЕГ є більш суттєвими за кількісними та якісними показниками.

З'ясовано, що участь у проєкті «Балакунчики» мала сприятливий вплив на розвиток мовлення і моторики учнів з ТПМ, що проявилося у таких змінах, як: вдосконалення артикуляційної, дрібної та загальної моторики; покращення стану фонематичного слуху та мовленнєвого дихання; мінімалізація неврологічних проявів – підвищення мотивації та зацікавленості заняттями, посилення концентрації уваги й посидючості, зменшення негативних поведінкових реакцій, пов'язаних із комунікативними труднощами.

Ключові слова: *артикуляційна гімнастика, біоенергопластика, корекція звуковимови, нетрадиційні методи логопедичного впливу,пальчикова гімнастика, учні з тяжкими порушеннями мовлення.*

This scientific article is dedicated to highlighting the progress and results of an experimental study devoted to the study of the impact of the bioenergoplasty method on the state of speech and language of elementary school students with severe speech disorders. The main areas of implementation of the project "Chatters" are the development of articulation and fine motor skills; production and automation of sounds; improvement of phonemic processes; strengthening motivational readiness to perform speech therapy exercises; maintaining a positive emotional background in speech therapy classes. The experimental work was carried out in the following stages: diagnostic, during which an examination of the structure and mobility of the organs of the articulation apparatus of the studied EGs was carried out; propaedeutic – study of literature and electronic sources devoted to methodical aspects of the use of bioenergoplasty in the correction of children's phonetic speech; the main one – direct individual classes with students from the severe speech disordersEG; final – development of methodical advice on the use of bioenergoplasty for parents; creating a card file of exercises.

The analysis presented in the article of the results of the control study of the state and features of phonetic speech in elementary school students of EG and CG allow us to testify that positive changes in EG are more significant in terms of quantitative and qualitative indicators. It was found that participation in the project "Chatters" had a beneficial effect on the development of speech and motor skills of students with severe speech disorders, which was manifested in such changes as: improvement of articulatory, fine and general motor skills; improvement of phonemic hearing and speech breathing; minimization of neurological manifestations – increased motivation and interest in classes, increased concentration of attention and persistence, reduction of negative behavioral reactions associated with communication difficulties.

Key words: *articulatory gymnastics, bioenergoplasty, speech and language correction, nontraditional methods of logopedic influence, finger gymnastics, students with severe speech disorders.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Загальновідомо, що виконання артикуляційних вправ дитиною сприяє розвитку та укріпленню її мовленнєвих м'язів, що, в свою чергу, сприяє тривалому утриманню артикуляційних укладів при правильній звуковимові.

Водночас у практиці проведення логопедичної роботи було помічено, що тривале й одноманітне виконання гімнастики для язика знижує інтерес дітей до занять. Відтак виникає потреба пошуку нових, нетрадиційних методів корекційного впливу. Саме такий метод – біоенергопластика – склав основу для формувального експерименту з метою корекції звуковимови учнів молодшого шкільного віку з ТПМ (тяжкими порушеннями мовлення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях вчених О. Боряк, З. Ленів, К. Луцько, В. Тищенко доведено, що дошкільний вік є найбільш сприятливим у розвитку та формуванні мовлення дитини, крім того, недоліки мовленнєвого розвитку у цей період корегуються найлегше. Водночас ситуації, коли дитина

йде до школи з вираженими порушеннями мовлення, досить поширене явище в ЗЗСО. У наукових працях Л. Журавльова, В. Ільяна, В. Тарасун, В. Чередніченко підкреслюють, що такі учні не лише потребують особливого підходу та психологічної корекції розвитку, але й обов'язкового логопедичного впливу з метою усунення порушень усного та писемного мовлення, корекції лексико-граматичної будови висловлювань, розширення словникового запасу тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з класичними методами корекції мовлення все більш популярними стають інноваційні нетрадиційні методи, які сприяють досягненню максимально можливих успіхів у логопедичній роботі. У логопедичній літературі знаходимо результати теоретичних та практичних наукових пошуків, присвячених проблемі використання нетрадиційних методів роботи з дітьми з порушеннями мовлення (К. Жданова, Л. Колісник, І. Марченко, В. Пономаренко та ін.). Водночас слід відзначити, що у згаданих джерелах відсутні науково обґрунтовані та доведені експериментальним шляхом матеріали щодо ефективності застосування нетрадиційних методів корекції мовлення у роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Мета статті. Розглянути хід та результати реалізації проєкту «Балакунчики», націленого на корекцію звуковимови учнів молодшого шкільного віку з ТПМ із застосуванням біоенергопластики.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях Л. Бегас [1], О. Воробйової [2], І. Ольховської [3] біоенергопластику розглянуто у складі трьох базових понять: біо – людина як біологічний об'єкт; енергія – сила, необхідна для виконання певних дій; пластика – пластичний рух, який характеризується неперервністю, енергетичною насиченістю та емоційною виразністю.

Спираючись на матеріали теоретичного аналізу літературних джерел, присвячених вивченню нетрадиційних методів логопедичного впливу, було розроблено проєкт корекції звуковимови учнів молодшого шкільного віку з ТПМ «Балакунчики».

Експериментальною базою для реалізації завдань дослідження стала Черкаська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 32, м. Черкаси. Для експерименту було відібрано 28 учнів 1 класів з ТПМ: 14 дітей в ЕГ (експериментальна група); 14 дітей у КГ (контрольна група). Всі досліджувані брали участь у констатувальному експерименті, який було проведено напередодні з метою вивчення особливостей і стану звуковимови учнів молодшого шкільного віку з ТПМ.

Мета проєкту «Балакунчики» для дітей молодшого шкільного віку з ТПМ розвиток координації артикуляційного апарату та дрібної моторики; активізації пам'яті, довільної уваги; формування здатності виконувати дії за словесною інструкцією.

Завдання проєкту «Балакунчики»: розвиток артикуляційної та дрібної моторики; постановка та автоматизація звуків; вдосконалення фонематичних процесів; підсилення мотиваційної готовності до виконання логопедичних вправ; підтримка позитивного емоційного фону на логопедичних заняттях.

Реалізація завдань проєкту «Балакунчики» відбувалася в ході індивідуальних занять з дітьми ЕГ, які проводилися у період з січня по травень 2023 р. три рази на тиждень із кожною дитиною.

Перед тим, як розпочинати реалізацію проєкту, було проведено роботу з батьками, оскільки важливою умовою успіху було щоденне виконання вправ, пропрацювання і закріплення сформованих під час занять навичок.

У зміст реалізації проєкту «Балакунчики» було розроблено правила застосування в логопедичній роботі біоенергопластики:

– виконувати вправи щоденно по 3-5 хвилин. За один раз не пропонуємо більше 2-3 вправ;

– кожну вправу виконуємо 5-6 разів;

– статистичні вправи на утримання артикуляційного укладу в одному положенні виконуємо 10-15 хвилин;

– вправи виконуються у позитивному емоційному стані, в ігровій формі;

– артикуляційні вправи з біоенергопластикою виконуємо сидячи, спина пряма, тіло напружене, руки та ноги не рухаються;

– дитина повинна добре бачити обличчя дорослого і своє обличчя, щоб контролювати правильність виконання вправ (з цією метою всі завдання виконуються перед дзеркалом).

Можливі ризики реалізації проєкту «Балакунчики», які мають бути враховані при аналізі результатів формувального експерименту: пропуски дітьми занять; батьки можуть формально ставитися до закріплення навичок звуковимови дітей вдома або взагалі відмовитися від цього; карантин; повітряні тривоги та інші надзвичайні ситуації.

План реалізації проєкту «Балакунчики» для учнів молодшого шкільного віку з ТПМ з використанням біоенергопластики: І етап – діагностичний; ІІ етап – пропедевтичний; ІІІ етап – основний; ІV етап – заключний.

Розглянемо більш докладно етапи реалізації проєкту.

На *діагностичному етапі проєкту «Балакунчики»* було проведено обстеження будови та рухливості органів артикуляційного апарату досліджуваних ЕГ, а також уточнення відомостей, отриманих на етапі констатувального експерименту. Логопед визначав структуру дефекту, його клінічні прояви, шляхи корекції. Фіксувалися також неврологічні особливості учнів з ТПМ.

Головним завданням *пропедевтичного етапу* було опрацювання літератури та електронних джерел, присвячених методичним аспектам застосування біоенергопластики у корекції звуковимови дітей. Ще одним важливим напрямом діяльності на пропедевтичному етапі було встановлення довірливих стосунків з учнями ЕГ, стимулювання інтересу до занять.

Основний етап проєкту «Балакунчики» являв собою безпосереднє проведення індивідуальних занять з учнями з ТПМ ЕГ.

Вправи, які добиралися до занять, на даному етапі мали свої особливості: доступність матеріалу; наочність; образність; поступове й поетапне виконання дій і вправ; чітке дозування матеріалу; пріоритетність якості виконання дій над кількістю; ритмічність вправ; посильне запам'ятовування віршиків. Матеріали до індивідуальних занять добиралися з урахуванням цих особливостей, а також цілей і завдань корекційної роботи.

Спочатку проводилися індивідуальні заняття, на яких одночасно виконувалася артикуляційна гімнастика логопедом і дитиною з підключенням кисті руки, положення якої імітувало положення язика під час виконання вправ. Діти з домінантною правою рукою та амбідекстери працювали правою рукою, шульги – правою.

Статичні вправи сприяли розвитку м'язової сили, допомагали дитині прийняти правильну артикуляційну та пальчикову позу.

На наступному етапі проводилися заняття, на яких дитина використовувала кисть руки водночас із логопедом. Темп вправ поступово наростав.

По мірі оволодіння технікою виконання артикуляційних та пальчикових вправ до роботи підключаються обидві руки.

Динамічні вправи спрямовані на нормалізацію м'язового тонусу, розвиток точності, легкості, ритмічності рухів.

У фінальній частині основного етапу діти в же самостійно виконували артикуляційну гімнастику у супроводі пальців рук.

Логопед добирає рух руки абсолютно під будь-яку артикуляційну вправу. Важливо, перш за все, як саме дитина виконуватиме її. Саме тому на кожному логопедичному занятті увага учня приверталася до одночасності виконання артикуляційної гімнастики з роботою кистей рук, до їх ритмічності та чіткості.

Спочатку увагу зосереджувалася на правильності мовленнєвого дихання, розвитку сили голосу й правильності видиху. Таку артикуляційну гімнастику діти виконують протягом року. Але на останньому місяці реалізації проєкту «Балакунчики», коли досліджувані ЕГ добре навчилися відчувати органи артикуляції, контрастність положення язика, щелепи, губ, спрямованість видиху, зорову опору – ці вправи ми прибрали. Дзеркало також поступово прибиралося.

На заняттях поширеними формами застосування біоенергопластики були наступні: перчатковий театр пальчиків та язика, супроводження артикуляційних вправ власновигаданими казками та історіями. Підвищенню інтересу дітей до вправ сприяли розроблені логопедом схеми, малюнки, на яких було зображено відповідні вправи.

Досвід логопедичної роботи дозволяє засвідчити, що одночасні рухи рук і язика значно полегшують дітям засвоєння нових вправ. Навіть коли дорослий не дає взірця, учні іноді самі починали вигадувати рухи.

Хоча в межах реалізації проєкту «Балакунчики» біоенергопластика застосовувалася на індивідуальних заняттях, даний метод логопедичного впливу доцільно використовувати й на фронтальних заняттях.

Заключний етап проєкту включав розв'язання наступних завдань:

– розроблення методичних порад щодо використання біоенергопластики для батьків ;

– створення картотеки вправ.

З метою з'ясування дієвості методу біоенергопластики, який склав основу проєкту «Балакунчики», після його реалізації був проведений контрольний експеримент, в якому взяли участь ті ж самі досліджувані ЕГ та КГ, як і в констатувальному експерименті.

Дані, представлені на таблиці, свідчать, що позитивні зміни відбулися в обох групах досліджуваних, що є цілком логічним, враховуючи, що робота з розвитку мовлення протягом півроку проводилася з усіма дітьми. Втім різниця в результатах все ж таки проглядається. В ЕГ ці зміни є більш суттєвими за кількісними та якісними показниками.

Таблиця 1

Порівняльні результати показників рівнів звуковимови в учнів з ТПМ молодшого шкільного віку на констатувальному та контрольному етапах експериментального дослідження (%)

Рівні звуковимови	Досліджувані ЕГ (%)		Досліджувані КГ (%)	
	Констатувальний етап	***Контрольний етап***	***Констатувальний етап***	***Контрольний етап***
Високий	-	21,4	-	-
Середній	50	50	57,1	71,4
Низький	50	28,6	42,9	28,6

Зокрема, 21, 4 % учнів з ТПМ змогли виявити високий рівень звуковимови, що саме по собі є суттєвим показником ефективності проведеної роботи. Такі діти чітко артикулювали, їх мовлення стало цілком розбірливим. Значно вдосконалився стан фонематичного слуху досліджуваних: діти стали розрізняти навіть ті звуки, які схожу за артикуляційним укладом і звучанням.

Неврологічні прояви у дітей з ТПМ з високим рівнем звуковимови були мінімально виражені або повністю відсутні. В цілому їх можна охарактеризувати як в достатній мірі зацікавлених у завданнях дослідження, більш зосереджених, уважних і посидючих.

Слід відзначити, що протягом періоду реалізації проєкту батьки цих досліджуваних брали активну участь у роботі. Вони повторювали всі вправи з дітьми вдома, консультувалися з педагогами та звітували їм про стан дітей та особливості виконання ними завдань в домашніх умовах.

Серед учнів з ТПМ КГ таких результатів зафіксовано не було: жодна дитина не виявили в ході контрольного експерименту високого рівня звуковимови за окресленими в діагностичній методиці критеріями.

Стосовно учнів з ТПМ ЕГ, то як і на констатувальному етапі дослідження, так і за результатами контрольного експерименту кількісний показник цих дітей не змінився. Водночас в ЕГ ця кількість зберіглася за рахунок зменшення кількості досліджуваних з низьким рівнем звуковимови. Відтак дітей із середнім рівнем звуковимови в ЕГ стало на 21,4 % більше. Це означає, що мовлення цих дітей суттєво покращилося за півроку: наявне вдосконалення артикуляційної моторики, нормалізація темпу й ритму мовлення, за рахунок чого воно сприймається як більш чітке та розбірливе.

Висновки. Таким чином, участь у проєкті «Балакунчики» мала сприятливий вплив на розвиток мовлення і моторики досліджуваних, що проявилося у таких змінах, як: вдосконалення артикуляційної, дрібної та загальної моторики; покращення стану фонематичного слуху та мовленнєвого дихання; мінімалізація неврологічних проявів – підвищення мотивації та зацікавленості заняттями, посилення концентрації уваги й посидючості, зменшення негативних поведінкових реакцій, пов'язаних із комунікативними труднощами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бегас Л. Д. Логопедичні практикуми: Навчально-методичний посібник. Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2016 р. 123 с.

2. Воробйова О. В. Особливості використання біоенергопластики у корекції звуковимови дітей дошкільного віку. *Магістерські студії. Альманах*. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 178-180.

3. Журавльова Л. С. До проблеми корекції мовленнєвого розвитку молодших школярів із дисграфією. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки: зб. наук*. пр., 2 (5). 2016. С. 133-144.